

Projecte de restauració dels Gegants Moros de Tarragona

Índex

1. PRESENTACIÓ

2. OBJECTIUS

2.1. Restauració

2.2. Recuperació

2.3. Renovació Amb els criteris de: rigor / respecte / creativitat / simbolisme/ documentació / reciclatge

3. INTERVENCIÓ

3.1. Restauració

3.1.1. Cap

3.1.2. Cos i braços

3.1.3. Estructura (en cas que sigui necessari)

3.1.4. Renovació

- a) Joieria
- b) Vestuari
- c) Perruqueria
- d) Recuperació / Conservació
- e) Documentació

4. PRESSUPOST

5. ANNEX DOCUMENTAL

1. PRESENTACIÓ

Aquest any, coincidint amb el 30è aniversari dels Gegants Moros de la Ciutat, l'Ajuntament de Tarragona ha aprovat una intervenció integral de la parella.

Els Gegants Moros són una de les peces més representatives de la tradició gegantera de la ciutat. Una tradició molt arrelada que ha estat objecte de diferents investigacions arxivístiques, entre les que destaquen la de l'historiador Joan Salvat i Bové¹. Gràcies a ell tenim constància de dades que ens permeten traçar un recorregut històric, posant de manifest la rellevància de la parella en les celebracions populars, eclesiàstiques, polítiques i de protocol, com per exemple les canonitzacions o les visites reals. Gairebé qualsevol celebració era motiu i excusa perquè els Gegants sortissin al carrer. Eren estimats pels més petits i vinculats a les vivències dels més grans, fins al punt que aquesta gran identificació dels tarragonins amb les dues figures ha estat utilitzada en diferents moments històrics com a represàlia: en diverses ocasions, com mesura de càstig, es va prohibir que els gegants sortissin al carrer. Aquest sentiment identificatiu cap als gegants com a totalitat del Seguici Popular, s'ha mantingut al llarg dels segles fins avui dia, revaloritzant les figures de generació en generació. No tant sols són un marxandatge, són, pels tarragonins, una autèntica representació de l'essència de la seva identitat com a ciutat.

L'actual projecte és una revisió integral dels Gegants Moros nous i un primer pas per a la dignificació dels gegants originals de Bernat Verderol, els quals han causat polèmica degut a l'estat de conservació en què es troben i el lloc on estan guardats actualment, fet identificat en efemèrides senyalades com el 160è aniversari commemorat el 2011.

La presència dels gegants en les processons i festes populars està documentada des del segle XV, existint diferents hipòtesis sobre el seu origen i les primeres representacions. Les hipòtesis més consolidades vinculen l'origen dels gegants a la figura de *Goliat*, que ens recorda la batalla on va ser derrotat per David. Altres hipòtesis opten per un origen pagà, submissió de gegants, d'origens exòtics a la divinitat. Sense consens ni dades suficients per consolidar unes o altres hipòtesis, tan sols queda demostrat que Tarragona és una de les primeres ciutats que incorporen els gegants en les processons de *Corpus Cristi* i des de llavors, s'ha consolidat la seva presència en diferents actes.

Des dels seus orígens, els gegants han tingut diversos noms. Dels primers noms i representacions no en tenim constància. Haurem d'esperar fins la creació dels gegants del Cós

---

¹ Salvat i Bové, Joan: *Los gigantes y enanos de Tarragona y protocolo municipal*, Ayuntamiento de Tarragona, 1971. Considerat un dels grans cronistes de la ciutat amb un especial interès pel folklore costumista. La seva investigació arxivística sobre els elements del Seguici és una obra referencial i bàsica per a tota aproximació a aquesta temàtica.

del Bou l'any 1825 (els quals substituïen a uns anteriors que es van deteriorar. Aquests gegants van ser construïts amb la mateixa tipologia). Els gegants del Cós del Bou ja representaven una parella de "moros", malgrat que la figura femenina, per trets, policromia i vestimenta, poc recordi a una figura exòtica o àrab.

La presència de tipus exòtics de països llunyans és molt comú en la tradició gegantera. En el cas de Catalunya, es creu que podria ser una antiga referència als temps de la reconquesta i que guardés un simbolisme religiós del pagà sotmès pel cristianisme. De nou, són hipòtesis que no podem confirmar, però cal destacar que les parelles més antigues de gegants de Tarragona coincideixen en el tipus representat, ja que els Gegants Moros, tenen tots dos uns trets àrabs recognoscibles. La importància de les figures dels Gegants Moros va ser tal que no s'estalviava en anar actualitzant el seu vestuari i pentinat, arribant a convertir-se en propulsors de la moda femenina, tal qual un autèntic aparador publicitari. Joan Salvat recull al seu llibre nombroses referències documentals que registren les partides destinades a aquests canvis de roba i com s'esmenta reiteradament la dignificació del vestuari i estat dels gegants com a reflex de la situació del propi consistori.

Tarragona revalida el seu pes com una de les ciutats geganteres més importants amb el privilegi de conservar les peces originals del segle XIX, tant dels Gegants Vells com dels Gegants Moros. Aquests últims tenen una curiosa història que comença quan a mitjan segle XIX es decideix encarregar una nova parella de gegants i es demanen pressupostos a escultors de Barcelona, tot i que finalment, l'any 1851, l'encàrrec es formalitza a l'artista tarragoní Bernat Verderol, destacant el fet que tant l'obra de les peces com el seu *atrezzo*, quedés en el seu conjunt en mans d'artistes locals. Verderol era un destacat escultor amb formació d'arquitecte que, fins i tot, va arribar a ser cridat a la cort per realitzar una parella de retrats reals. Va ser professor de l'Escola de Dibuix de Tarragona i conegut per la seva gran capacitat de dispersió, tot i que interessat en recollir i plasmar tot allò que succeïa al seu voltant. Verderol va ser un gran aficionat a sortir al carrer i dibuixar a la gent que s'hi trobava, i es va convertir en un clar exponent d'aquesta afició -típica i pròpia de l'època, compartida per artistes pictòrics romàntics i orientalistes-. Aquest interès, gairebé antropològic, sembla que va prevaler en la seva concepció de la nova parella de gegants. Fins avui s'han mantingut diverses fonts d'inspiració que provenen encara de l'artista, dues d'elles centrades en diferents persones reals de l'època, totes destacades per la seva classe i distinció i una segona que remet a membres de la cort persa dels Cosroes. Es desconeix si aquestes similituds són semblances certes o exageracions, sigui com sigui, el resultat són dues peces d'una enorme qualitat estètica. Els trets de les dues figures són imponents i, deixant de banda el gust subjectiu, la qualitat de la talla en rostres i mans i la tècnica aplicada són excel·lents, sobretot si es compara amb altres peces del món geganter, tant peces més antigues com d'altres més modernes.

L'obra de Verderol és destacada també per la gran alçada de la parella de gegants, el que els fa encara més impressionants. Des de la seva presentació al públic, l'any 1851, van ser acollides amb entusiasme pels tarragonins. Al principi, la geganta portava a la mà esquerra un element rodó amb plomes que més endavant va ser substituït per un ram de flors. L'aire exòtic de les plomes el manté amb un tocat (barret) que ha anat variant però no ha perdut mai la reminiscència àrab. Ell, des de que va ser creat, porta al cap un turbant i a la mà dreta sosté l'escut d'armes de la ciutat, complementa el conjunt una simitarra al cinturó.

L'any 1985 es decideix encarregar -entre d'altres motius, pel seu elevat pes- una rèplica de fibra de vidre per substituir els originals de Verderol. S'encarreguen les rèpliques a l'artista Barenys i es renova totalment el vestuari, la joieria i la perruqueria. Aquestes peces més lleugeres, que aconseguen reduir en uns 30 kg el pes dels gegants, han tingut un manteniment precari al llarg dels anys. En un moment de la seva història, deixen d'estar sota supervisió del Consistori, fet que repercuteix en el seu manteniment. Per exemple, el prestigiós perruquer Josep Lort, un professional amb un absolut lliurament i dedicació al seu treball, deixa de ser el responsable de pentinar-los i, entre d'altres aspectes, els gegants moros queden sense control rigorós que assegurí la seva integritat.

Actualment, no podríem dir que l'estat dels gegants sigui l'òptim, degut a la falta de revisions periòdiques. Per aquest tipus de peces, no arreglar una petita esquerda o un cop, suposa que, amb la suma de sortides que realitzen, el dany es vagi multiplicant, fent-se més gran i més difícil de reparar. A aquest fet, li hem de sumar la falta d'inventariat històric de l'*atrezzo*, dels atributs i els elements del vestuari. Als gegants se'ls han afegit peces sense cap control de criteri, com per exemple les pedres cosides a la roba, que han desmerescut la qualitat i han perjudicat greument l'estat dels teixits. D'ara en endavant, cal omplir el buit de control professional e institucional que hi ha hagut, per evitar que el nou vestuari, complements i joieria no acabin en les mateixes condicions i per garantir que les peces, en general, tinguin un manteniment i una cura regular per evitar-ne una deterioració accelerada i innecessària.

L'actual projecte de restauració dels Gegants Moros de Tarragona serà dut a terme per un equip interdisciplinari, amb una gran experiència en la restauració d'elements del folklore popular, dirigit i supervisat per l'escultora tarragonina Àngels Cantos. La vinculació de l'artista amb el Seguici Popular de Tarragona i en el món geganter acumula molts anys d'experiència i la realització i restauració de peces tan emblemàtiques com la Cucafera petita, la rèplica dels Negritos i dels Nanos de la Ciutat o la restauració del Drac de Sant Roc. Àngels Cantos també treballa pel manteniment i la restauració d'altres peces que no formen part del Seguici Popular, i que són elements folklòrics del Camp de Tarragona i de més enllà de la província. L'Àngels, quan realitza la restauració o rèplica d'alguna peça, intervé a nivell global, i si cal revisa també el vestuari, l'*atrezzo* i la perruqueria, per tal que la remodelació tingui harmonia.

Una fita destacada del seu currículum és el present projecte de realització de les rèpliques dels Gegants Moros petits per encàrrec del Col·legi L'Estonnac-L'Ensenyança (2013). Per a la seva realització es va partir d'un rigorós estudi de mesures i *atrezzo* dels Gegants Moros actuals i dels antics, dels quals es va localitzar una de les primeres policromies darrere de l'orella i que va servir de referent per les carnacions dels petits, buscant el màxim rigor, tot treballant des d'un profund coneixement de l'estil, les tècniques i les formes de la parella de gegants.

El joier Antonio Gómez va ser l'autor de la joieria dels Gegants Moros petits, donant a cada peça un discurs i inspiració, que ofereixen un simbolisme justificat i reforça la identitat de la parella amb la ciutat –discurs i filosofia que aplicarà en aquest nou projecte-. El vestuari i barrets, estan dissenyats i seran realitzats en els tallers de Josep Maria Casas, amb una amplíssima experiència al món geganter català, la qual cal tenir en consideració degut a les grans dimensions del gegants (amb una alçada superior als 4m) i la seva complexitat. Les perruques, celles, pestanyes i bigoti van a càrrec de la pròpia directora del projecte, Àngels Cantos, tenint com a proveïdor de material a la prestigiosa botiga de postissos Tàpies (Barcelona).²

2. OBJECTIUS

El pla d'intervenció sobre el Gegants Moros de Tarragona és un projecte global que actua sobre la peça íntegrament, des de l'estructura fins als complements. Tots els elements són revisats i la intervenció s'estructura en tres aspectes centrals:

- a) **RESTAURACIÓ**: cossos i mans es treballaran seguint les premisses de restauració, de compatibilitat de materials i conservació, amb el màxim respecte vers l'original, tot i que això impliqui una major dificultat i inversió de temps. Es pretén recuperar la policromia original, malgrat les dificultats que suposi. Es pretén treballar amb tota la informació possible perquè les carnacions i el maquillatge final sigui el més similar possible a les creacions originals.
- b) **RENOVACIÓ**: dels elements més malmesos i que formen part de la història viva del gegant. Així, es pretén contribuir en un nou episodi evolutiu, realitzant canvis en el vestuari, joieria i complements, els quals seran rellevants per uns conjunts nous. En el vestuari es manté la gamma de colors i el concepte del disseny dels vestits i barrets actuals. La joieria manté, com a mínim, la mateixa quantitat de peces actuals però totalment renovades en disseny. I els elements de perruqueria (que inclou cabell, celles,

---

² En l'annex documental s'inclouen els currículums abreujats dels professionals participants.

pestanyes i bigoti) seran de cabell sintètic de màxima qualitat i d'un aspecte natural. Una nova realització, tot seguint l'estil que s'ha mantingut des dels originals de Verderol.

- c) **RECUPERACIÓ:** es recuperaran elements perduts per tal de conjugar el passat i el present, entre els quals destaquen la recuperació del element amb plomes, que en fotografies antigues porta la gegant. D'altra banda, es buscarà la referència en les policromies més properes a les originals per garantir un bon acabat final.

Els criteris que guiaran el treball, en tota la concepció del projecte, seran els següents:

- El rigor en els elements inamovibles.
- El respecte per a tot el conjunt.
- La creativitat combinada amb el simbolisme en la part de la joieria.
- La contínua documentació del procés des de la seva concepció.
- La recuperació de tot l'*atrezzo*, una vegada reformat pels gegants moros vells.

3. INTERVENCIÓ

Les fases de la intervenció queden supeditades a l'aparició d'imprevistos o noves patologies que puguin sorgir en iniciar-se el procés o durant aquest.

3.1 Restauració

3.1.1 Cap

Es restauraran tots els desperfectes estructurals (talls, fissures, cops i faltes de la peça) seguint el procés original de realització tant pel que fa a la tècnica, com pel que fa a material, assegurant la compatibilitat i estabilitat de la mateixa. Es sanejarà la capa pictòrica. S'eliminaran zones despreses. Es realitzarà una recuperació volumètrica de les faltes que presenti la superfície, igualant el conjunt a un mateix nivell. Es buscaran referents en la peça de les primeres tonalitats contrastant-se amb documentació gràfica i les carnacions dels Gegants Moros Vells, com ja es va fer per els Gegants Moros petits, arribant a trobar el maquillatge definitiu més adequat per a la parella.

3.1.2 Cos i braços

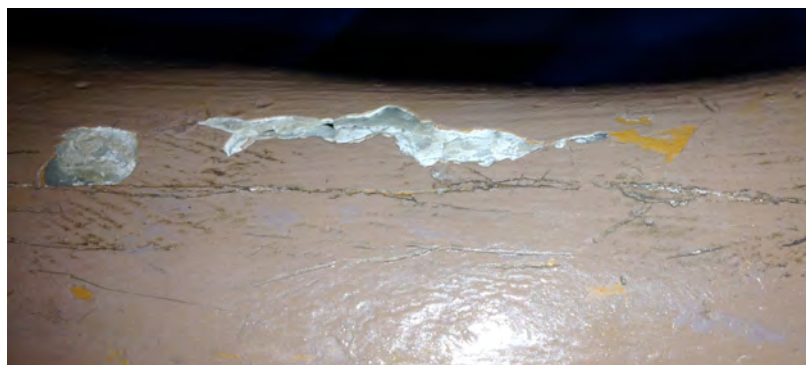
S'aplicaran els mateixos criteris i el mateix procés utilitzat en el cap, a més d'esmenar la precària fixació de la mà esquerra del gegant a l'estructura de l'avantbraç.

Imatge 1: Subjecció actual de la mà del gegant.

3.1.3 Estructura

Es realitzarà tota aquella intervenció necessària en funció de les patologies que es presentin en el moment d'iniciar el procés de restauració, buscant la màxima estabilitat i seguretat per la peça i per als portadors.

Imatge 2: Exemple de les múltiples fissures amb afectació estructural i aixecament de la capa pictòrica amb formació de llacuna.

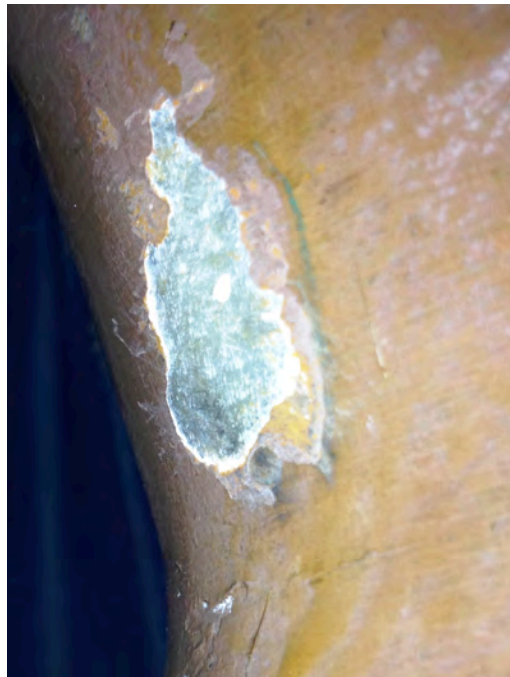
Imatge 3

Imatge 4

Imatge 5

Imatge 6

Diverses mostres de ratllades, brutícia, esquerdes i capa superior saltada de la parella de Gegants Moros.

3.1.4 Renovació

a) Joieria

El disseny concebut pel joier Antonio Gómez és una proposta ideada des de la voluntat que totes les joies de la parella simbolitzin el vincle i la representativitat dels Gegants Moros amb la ciutat de Tarragona, seguint la mateixa filosofia que ja va establir en el disseny de la joieria dels Gegants Moros petits. La riquesa patrimonial que defineix a la pròpia Tarragona ha estat la inspiració per a

l'artista. Dins del ventall de possibilitats que s'ofereixen, la selecció dels motius finals no ha estat aleatòria. L'estudi de la documentació gràfica conservada dels Gegants Moros Vells va evidenciar que el pòrtic de la Catedral s'escollia en nombroses ocasions com el marc més idoni per immortalitzar el grup de gegants en les seves sortides.

Imatge 8: Gegant Moro davant la Catedral
l'any 1950

Aquesta relació entre Gegants i Catedral ha motivat l'artista Gómez a buscar fragments antropomòrfics en diferents parts de la Catedral, especialment en el retaule de Santa Tecla, com a referent per als elements figuratius de les peces, especialment del conjunt del Gegant, igual que per a altres motius geomètrics.

Imatge 9: Detall del diari de projecte del joier Gómez, amb les fotografies referencials de la Catedral a l'esquerra i l'esboç de la peça del Gegant a la dreta.

Per l'estructura i disseny formal de les joies femenines, l'artista ha tingut present d'una banda, l'exotisme àrab, procedents de terres llunyanes plenes d'exuberància i misteri de l'època i d'altra banda, la mateixa cronologia de creació dels originals durant la segona meitat del segle XIX. Precisament la pintura orientalista contemporània compta amb dos destacats pintors de les nostres terres, Marià Fortuny i Josep Tapiró i Baró. Aquest darrer es va instal·lar definitivament a Tànger l'any 1876 després de diverses estades prèvies, i va tenir especial interès per retratar homes i dones

autòctones, especialment a núvies el dia de les seves noces, abillades amb les gales nupcials.

Imatge 10: Una obra de Tapiró on Gómez destaca la zona referencial.

El virtuosisme i detallisme del pintor converteixen les seves obres en un fidedigne testimoni antropològic amb la seguretat fotogràfica de qualsevol altre document gràfic. Són precisament aquesta joieria nupcial, quan les núvies treien les peces més precioses i sumptuoses, les que serveixen de referent a Gómez per idear la morfologia de les diferents peces, i al seu torn fa l'ullet a l'antiga importància del vestuari d'elles com a referent i propulsor de la moda de l'època.

El resultat final serà un entrellat d'iconografia que combinarà l'essència de Tarragona, dels propis gegants, l'exotisme, el rigor històric i la creativitat de l'artista.

Imatge 11: Extracte del diari del projecte d'Antoni Gómez, amb l'obra de Tapiró com a referència pel disseny d'una peça de la geganta.

Fitxa tècnica de la renovació de la joieria per part d'Antoni Gómez:

- ◇ MATERIAL: llautó daurat i polit amb acabat final anticorrosiu per la joieria. Bronze i acer per la simitarra.
- ◇ APARENÇA: semblança en acabat i brillantor de l'or groc pel llautó.
- ◇ TÈCNIQUES: seran variades en funció del tipus de la peça que es treballi. S'utilitzarà la tècnica a la cera perduda, talla, forja, llimat i tallat per làser entre les principals, destacant com a novetat la tecnològica la del prototip aplicat en la joieria.
- ◇ FIXACIÓ I ANCORATGE: sistema de cargols que aporta seguretat a la peça i possibilitat de desmuntatge pràctic en cas que calgui manteniment i/o conservació.

◇ PEDRERIA: pel que fa a la geganta, s'utilitzaran circonites i perles d'imitació, per donar riquesa i sumptuositat.

◇ CROMATISME: anirà en harmonia amb els colors dels teixits.

b) Vestuari

L' autor del disseny i realització del vestuari i tocats de la parella de gegants, és en Josep Maria Casas, responsable de la botiga *El Barato*, un dels comerços de teixits més emblemàtics de la província i amb una llarga col·laboració en el vestuari del món geganter d'entre nombroses poblacions.

En primer lloc cal tenir en compte la gran alçada dels gegants, requerint el seu vestuari una logística adequada per a la seva realització. A diferència de la joieria, s'ha optat per una continuïtat estilística amb el vestuari actual de la parella però millorant considerablement el disseny, la decoració i les qualitats que donin més prestància al conjunt.

Es manté el cromatisme original, amb tons blaus per a ell i verds per a ella, però amb motius en la passamaneria semblants que serveixin de nexes d'unió entre els dos vestuaris. Per al gegant es preveu una túnica superior i la sota-túnica. La primera, de vellut amb una sanefa perimetral bordada amb fil metal·litzat color or amb un detall rosat amb consonància amb l'actual. Per donar-li un acabat més acurat es perfilarà amb passamaneria d'uns 7cm que dibuixarà uns petits rombes trenats. La part frontal, la sota-túnica, serà d'un color similar al blau de la túnica però amb un teixit més lleuger, però amb prou gruix per permetre un brodat consistent amb la decoració d'un mòdul que es repeteix en tota l'alçada. A la part frontal hi anirà la mireta tota retallada seguint la sanefa del brodat. La passamaneria daurada passaria a uns 4 cm per la part inferior de la túnica. Per integrar tot el conjunt, la mateixa passamaneria decorarà el turbant.

Per a la geganta s'ha escollit una tapisseria de cotó amb motius florals. Tot i no ser igual que el vellut de la túnica del gegant, sí que te semblança amb la textura gruixuda que li dona el cotó. Per seguir cercant certa unió entre la parella de gegants, utilitzarem la mateixa qualitat de teixit per la part inferior del cos de tapisseria, en aquest cas un color verd semblant a l'original, i amb un gruix suficient per donar-li cos i que es marqui l'estructura de fusta. La mireta serà molt semblant a l'actual, tota brodada i retallada donant-li una forma de rombes. Es perfilarà tot el cos de tapisseria amb 2 passamaneries or d'1 cm aproximadament, en cotó, i en el centre hi cosirem una tira de ras de seda de color verd com porta el vestit original. A les puntes d'aquesta sanefa de zig-zag hi cosirem unes borles daurades. Tot aquest conjunt de passamaneries color or també decoraran la part inferior del cos de color verd amb amplades de 2 i 4 cm. Pel que fa a la faixa i al turbant del cap, com es farà pel gegant, també s'utilitzarà la mateixa qualitat de teixit del cos i del ras verd de les mànigues. El vel que penja del turbant, a

diferència de l'actual, serà una sedeta per donar-li més caiguda i volatilitat a la peça. S'han buscat els teixits més adients i de gran qualitat, assegurant la riquesa visual, la qualitat i la seva funcionalitat i resistència.

Fitxa tècnica de la renovació del vestuari per part d'en Josep maria Casas:

◇ TEIXITS:

GEGANT:

- Túnica: vellut Blau de polièster 50% Cotó 50%.
- Sota túnica: teixit polièster de un gramatge de 250gr/m².

GEGANTA:

- Vestit: base de tapisseria de cotó amb motius florals, i a la part baixa teixit de polièster de 250 gr/m².

◇ DECORACIÓ:

GEGANT:

- Túnica: sanefa de fil metal·litzat or amb interior de fil de *rayon* rosat i passamaneria de fil metal·litzat 20% amb *rayon* 80%.
- Sota túnica: fil metal·litzat i passamaneria daurada.

GEGANTA:

- Vestit: passamaneria de fil 90 % metal·litzat daurat amb 10% cotó, part baixa amb zig-zag a les puntes aniran cosides unes borles daurades de qualitat equivalent a la passamaneria. Ras verd a les mànigues.

◇ TOCATS I COMPLEMENTS:

GEGANT: turbant i faixí del mateix teixit que la part frontal de la sota túnica: teixit Polièster de un gramatge aproximat de 250 gr/m², amb passamaneria utilitzada al vestit.

GEGANTA: tocat i faixa amb el teixit del cos i el ras verd de les mànigues. El vel serà de seda.

c) Perruqueria

La perruqueria serà substituïda íntegrament per una de nova, a causa de la deterioració que ha sofert des que el perruquer Josep Llorc va deixar de ser el responsable del seu manteniment i conservació, i dels productes inadequats que s'han utilitzat i que han endurit i apagat la lluentor del pèl. El proveïdor del pèl base, serà la prestigiosa postisseria *Centre Capil·lar Tàpies* de Barcelona. S'ha optat per un pèl sintètic d'alta qualitat, que a banda de garantir un aspecte molt natural, presenta una alta resistència a la deterioració. La parella comparteix el mateix to de color negre però amb reflexos castanys foscos que donen vida a la cabellera, trencant la monotonia cromàtica.

Per a ella es preveu una cabellera ondulada en un 45%, la qual li donarà més dinamisme i moviment. Per al gegant, es manté una cabellera llisa. Les celles actuals dels dos, seran substituïdes pel mateix tipus de pèl i color, però buscant una forma més natural i un arc més femení per a ella i amb un aspecte més poblades per a ell. El bigoti del gegant, mantindrà la seva forma essencial: gran, caigut, espès i caigut sobre els llavis, estil que l'*American Moustache Institute* cataloga com de tipus *walrus* (morsa).

Imatge 12: Detall de les celles i pestanyes de la geganta.

Imatge 13: Detall del Bigoti del gegant

d) Recuperació/Conservació

Després d'analitzar les fotos més antigues, es detecta que la geganta portava a la mà esquerra un element de plomes que, aparentment, sembla un ventall. Aquest element no torna a aparèixer documentat i es desconeix per què finalment ha estat substituït per un ram. L'estudi de la posició concreta de les mans i dels braços comparant-lo amb la resta de gegantes de tota Catalunya, reforça la hipòtesi que Verderol va dissenyar una anatomia adequada perquè portés un ventall i, possiblement, també un mocador agafat a la mà dreta. Si s'analitza amb deteniment la mà esquerra, tan pegada al pit, no és la postura més idònia per portar un ram de flors, ja que obliga a aixafar la part de darrere contra el cos. La majoria de les peces dissenyades per portar un ram, tenen la mà lleugerament separada del tronc, o bé la tenen totalment perpendicular, la qual cosa permet mostrar el ram íntegrament i no haver de concebre'l de forma triangular. Coneixent la qualitat artística de l'escultor Bernat Verderol i estudiant la disposició de les mans de la seva altra geganta, *La Negrita*, es fa difícil creure que fos un error o descuit en el disseny, per la qual cosa es perfila més versemblant una concepció des del seu origen ideada per portar un element diferent a un ram, allargat i de poc grossor. La hipòtesi es veu confirmada pel propi Joan Salvat, en la seva obra referencial és molt contundent:

“En su primera salida llevaba en la mano izquierda un espejo redondo adornado con plumas de mil colores (...)”

I més endavant afegeix:

“En 1887 y durante las fiestas de San Magín, estrena su primer ramo de flores que lleva en una de las manos, si bien a los pocos años se le restituye el espejo,

alternando este ultimo objeto con el ramo de flores según los años y a capricho de los municipios.”

El destí del mirall es desvela al final de la pàgina, quan explica la caiguda del gegant:

“(…) La primera caída se registra el 18 de agosto de 1899 (...), fracturándose el brazo izquierdo y haciéndose trizas el espejo de plumas.”

Amb la clara explicació de Salvat, queda confirmada la suposició sobre la concepció de Verderol d'una disposició concreta del braç esquerra de la Geganta per portar un element puntual que no era un ram i ara sabem que es tractava d'un mirall. Suposem que la decoració de plomes era conforme amb l'aire exòtic de la tipologia de la parella, a més de ser moda en l'època, i també apareixia un plomall al turbant de l'homòleg, que durant el 1995 va ser substituït per una única ploma metàl·lica.

D'altres gegants moderns, com la *Marieta* de Sant Cugat, encarregada l'any 1987 al mestre Manel Casserres i Boix, porta ventall i mà pegada al pit. De tots els gegants catalans, la geganta de la ciutat de Barcelona, *Violant d'Hongria*, és l'única que en l'actualitat porta un mirall, que a més porta incorporat el mapa d'Europa. La resta de gegantes antigues no porten mirall, però caldria esperar a un estudi exhaustiu per saber els elements que portaven en el seu origen, ja que existeix la possibilitat que s'hagi perdut la memòria, com en el cas de la Geganta Mora. Analitzant la informació proporcionada per Salvat, cal reflexionar sobre el fet que el mirall fos l'atribut definitori de la geganta durant 36 anys ininterromputs i que malgrat que en el 1887, apareix per primera vegada amb un ram de flors, no deuria encaixar en el gust popular perquè va acabar recuperant el mirall i alternant-ho amb el ram. No és fins a la seva destrucció l'any 1899 en què no es va haver de reposar i optar per la solució fàcil que era seguir amb el ram, perdent-se amb el temps la memòria del detall original, però que en aquest cas concret, va condicionar l'anatomia del braç i la postura de la mà concebuda per veure's i no estar tapada per les flors.

Concloent, trobem que Tarragona compta amb una geganta amb un element diferenciador i gairebé exclusiu i documentat: el mirall, que reforça la seva originalitat i que ha de ser recuperat per donar-li la lectura correcta a la figura i reivindicar la seva excepcionalitat. Deixem constància que existeixen diverses gegantes a Europa que repeteixen disposició dels dos braços, a més d'altres coincidències que podrien plantejar una línia d'estudi de possibles referents visuals i models en la seva concepció.

Imatge 14: Detall frontal i lateral de la postura de la mà esquerra de la geganta.

Imatge 15: Detall de la mà dreta de la geganta i de la seva delicada disposició dels dits.

El vestuari, joieria i perruqueria (depenent de l'estat en que es trobi) que presenten actualment els gegants, passaran a vestir al seu moment als Gegants Moros originals de Bernat Verderol, en un estat actual molt deteriorat i afectats per diferents patologies que ha estat motiu de queixes contínues per l'enorme valor històric i simbòlic de les peces. Abans d'aquest traspàs, al vestuari se li eliminaran elements de passamaneria i decoratius afegits recentment amb sistemes agressius per als teixits i inadequats, sense valor històric ni simbòlic i d'una mínima qualitat que distorsiona la lectura del conjunt. Serà el primer pas perquè les figures originals, després d'una restauració que asseguri la seva integritat, adquireixin per fi la seva categoria de peça museística i siguin exposats amb la dignitat i reconeixement que mereixen.

Imatge 16

Detall del pegat amb silicona calenta, dels ornaments de baixa qualitat i amb poc criteri artístic, que malmet el teixit.

Imatge 17

e) Documentació

Tot el procés serà documentat fotogràficament i s'entregarà un informe visual al final del mateix.

ANNEX DOCUMENTAL

S'adjunten els currículums d'Àngels Cantos, Antonio Gómez i Josep Maria Casas, com a principals responsables del projecte. Els currículums s'han abreviat i s'hi inclou tan sols la trajectòria dels autors en el món geganter i del folklore popular, entre d'altres experiències aplicades en aquest camp.

GEGANTS/ PERRUQUERIA I RESPONSABLE PROJECTE

ANGELS CANTOS FRANQUEZA

CONTACTE:

angels_cantos@hotmail.com

Telf: 658 622 918

FORMACIO:

- Graduada a L'Escola d'Art i Oficis de Tarragona a l'especialitat d' Escultura.
- Curs de Picapedrer i Restauració. Escola de Restauració de la Muralla.
- Curs de motlles de silicona i làtex a L'Escola d'Art i Oficis de Barcelona.

EXPERIÈNCIA: (selecció de les intervencions al món Geganter i del Seguici Popular)

- Restauració pintura Gegants Negres de Reus
- Realització de còpies de carabassetes en poliuretà pel Vall de Pastorets , petits i gran.
- Restauració Gegant Ascó.
- Disseny i realització del Gegants Moros Petits de Tarragona, peces del Seguici popular Petit de Tarragona.
- Disseny i realització d'un Cap Gros de la Barbie.
- Disseny i realització de les màscares pel Ball dels 7 Pecats capitals del seguici popular de Tarragona
- Realització d'un cap-gros templer per L'Associació Cultural Soldevila de Camp Redó.
- Realització del cap-gros Tecteleta en resina de poliester i fibra de vidre
- Realització de la copia dels Gegantons Negritos en reina de poliester i fibra de vidre i que substitueixen als originals, peces del Seguici Popular de Tarragona
- Disseny i realització dels Negritos petits de Tarragona, peces del Seguici popular Petit de Tarragona

- Restauració dels vuit cavalls de fibra de vidre, del vall Turcs i Cavallets, del Seguici Popular de Tarragona
- Confecció en resina de poliester i fibra de vidre de la Mulassa Petita de Tarragona
- Disseny i realització del Drac petit de Sant Roc de resina de poliester i fibra de vidre, peça del Seguici Popular Petit de Tarragona
- Realització del nou Drac de Sant Roc de Tarragona, construït en resina de poliester i fibra de vidre, té una longitud de 6 m. Peça del bestiar del Seguici Popular de Tarragona.
- Realització d'un cap-gros commemoratiu, en resina de poliester i fibra de vidre, del 150 aniversari de les festes de Sant Roc de Tarragona.
- Reparacions i restauracions de diferents peces del Seguici Popular de Tarragona: Gegants, Mulassa, Nanos, etc...

JOYERIA: DISSENY I REALIZACIÓ

ANTONIO GOMEZ

CONTACTE:

personal-joieria@hotmail.com

Telf: 977 23 00 10

FORMACIÓ:

- estudis Escola d'Art i Oficis de Tarragona.
- Formació en taller de joieria
- Curs monogràfic encarnació pedres a la Massana de Barcelona.

EXPERIENCIA:

- Diseño y realizacion joyeria Gegants Moros Petits de Tarragona.
- Diseño y realización de la joyeria Nanos Vells de Tarragona.
- Disseny i realizacion de elementos decorativos de las armaduras dels Armats de Tarragona.
- disseny i realización trofeos i medallas conmemorativas para ayuntamientos de la provincia.
- Restauracion de objetos liturgicos antiguos del patrimonio eclesiastico.
- Mantenimiento elementos Catedral.
- Colaboracion en las procesiones Semana Santa
- Colabora desde hace 10 años con la Escola d' ART (EADT) como centro de practicas para alumnado.

INNOVACIONES:

- en 1989 primer taller de Tarragona en convertir elementos arquitectonicos de la ciudad y del patrimonio arqueologico en motivos protagonistas de piezas de joyería.

- Introducció de la última tecnologia aplicada a la joieria com el prototipado i impresió laser.

VESTITS I TOCATS: DISSENY I REALITZACIÓ

JOSEP MARIA CASAS:

CONTACTE:

elbarato1881@gmail.com

Telf. 609 444 513

EXPERIENCIA:

- Cinquena generació de propietaris de la botiga El Barato a Reus
- Màxim coneixedor de teixits i cosits
- Des dels anys 80, la tenda s'especialitza en vestuaris i complements per figures del Seguici Popular, teatre i Carnaval.
- La seva vinculació amb les festes tradicionals, el fan mereixedor del guardó de Tro de festa en el 2007 reconegut per l'Ajuntament de Reus i en reconeixment a la seva col·laboració desinteressada per la festa major.
- La seva experiència en el vestuari del Seguici Popular és de les més àmplies de tota Catalunya i Alemanya, intervenint en tot tipus de peces i dimensions de tot el territori:
  - o Tarragona: manta de la mulassa petita, vestits dels gegants Sol i Lluna del Col·legi de les Domeniques, gegantó Magí de Sant Pere i Sant Pau, gegant de l'esplai de Sant Fructuós.
  - o Reus: vestits: dels gegants negres, nans, ball de Valencians, ball de Gitanes, ball de Cavallets, ball de l'aparició de la Mare de Déu, Moixaganga, Ball de Bastons, portadors de l'Àliga, Lleó, Víbria, Basilisc, Bou, Bous de foc, Cucafera, ball de la Quaresma i les 7 virtuts, gegant del Pere Mata; manta: de la mulassa petita, els bous de foc, faldilla: Cucafera ,
  - o Salou: vestits dels Nans, articulació de la Morena
  - o Almóster: la manta del bou i articulació del lluert,
  - o Altres poblacions: Vic: manta del bou, Catllar: vestits gegants, Duesaigües: vestits gegants, Febró: vestit gegant, La Riba: vestits gegants, Poboleda: vestits gegantons, Wolfenbüttel (Alemanya): vestit geganta Elisabeth-Cristine.

COL.LABORACIÓ I ASSESSORAMENT EN EL TEXT:

Beatriz García Sánchez

Contacte:

beagsz@hotmail.com

Telf: 606 11 26 39

Formació:

- Llicenciada en Historia de l'Art a la Universitat de Barcelona
- Restauració pictòrica i anticuriat
- Beca d'Investigació de la Generalitat de Catalunya

Publicacions:

- varis llibres de pintura
- articles, informes estilístics i ponències a congressos sobre l'art a Tarragona i província al segle XVIII i XIX.